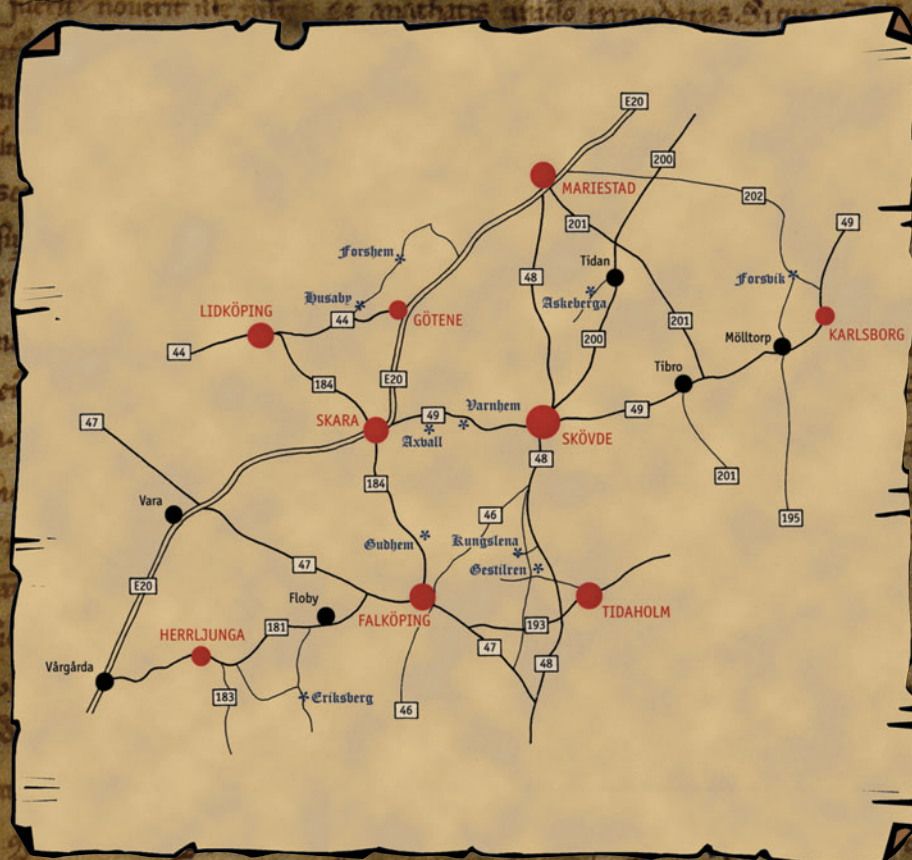

20 kr

Näggkarta

Följ Arns fotspår på internet: www.arnmagnusson.se. Här finns också tips om resor, souvenirer, litteratur och länkar. Anlita en Arnguide och se efter produkter med logotypen.

»I Arns fotspår« är ett projekt sedan 1999 inom kulturturismen som stöds av kommunerna i Skaraborg och Västra Götalandsregionen och Länsförsäkringar Skaraborg.

västergötlands museum

Box 253, 532 23 Skara. 0511-260 00.
www.vastergotlandsmuseum.se

FACTUM 2007

ARNs FOTSPÅR

Följ Jan Guillous tempelriddare runt i Götalandskapen

Spåren efter Arn Magnusson

»Från början behövde jag bara en »svensk« riddare för att genom hans ögon skildra kristendomens heliga krig mot islam under korstågstiden. Mycket snabbt fann jag att han i så fall borde komma från Västra Götaland och vara född ungefär 1150.

Det blev en lång studieresa från Skara till Varnhem och Gudhem, borgen Aranäs och Forshems kyrka och slagfälten vid Lena och Gestilren.

Men snart var det som om det gick magi i letandet och fantiserandet, som om Arn Magnusson, som jag döpt efter hans tänkta barn-doms-hem Aranäs, verkligen hade funnits. Eller åtminstone någon som han.

För borgen Aranäs är byggd enligt utländska förebilder och kyrkan i Forshem är byggd av samma folk som byggde Aranäs. Och Forshems kyrka är inte tillägnad Jungfru Maria som nästan alla kyrkor vid

den här tiden, utan Guds Grav. Och Guds Grav i Jerusalem vaktades av tempelriddarna. I en stenrelief av Forshemsmästaren ser vi en riddare som skänker kyrkan – och ovanför Guds anlete på en av de andra relieferna ett tempelriddarkors! Dessutom måste den eller de som ledde folk-ungar och erikar till segrarna vid Lena och Gestilren mot stormakten Danmark ha känt till hur striderna bedrevs i det Heliga Landet. Förmodligen dyker både långbågar och riddare till häst här upp för första gången i vår historia!

Den som byggde kyrkan i Forshem, den från det Heliga landet hemkomne tempelriddaren, var den som skapade de mirakulösa segrarna vid Lena och Gestilren. Därför talar vi svenska idag och inte danska. Där föddes Sverige.

Arn Magnusson »fanns« alltså. Han är vår landsfader.«

Jan Guillou

I Arns fotspår - en resa kring Svearikets tillkomst

»Vägen till Jerusalem« börjar i Skara. Här inleds berättelsen om riddaren Arn Magnusson i Jan Guillous roman som tar oss med på ett äventyr i munkars och tempelriddares rike.

Det är den första boken i en populärhistorisk trilogi som utspelar sig i det medeltida Västra- och Östra Götaland. Det här är en tid av förändring och förnyelse. Det är nu Sverige som enat rike tar form och det är bland annat kristendomens landvinningar i det hedniska Norden som för med sig grunden till ett nytt samhälle, en ny civilisation och nya kunskaper. I de följande böckerna »Tempelriddaren« och »Riket vid vägens slut« fortsätter Arns äventyr.

Arn är en uppdiiktad person, men hän-

delserna och platserna från romanen bygger på en historisk verklighet, vars bönder, kungar, präster och adelsmän inte längre själva kan berätta något för oss. Men kvar från denna tid finns spåren ute i landskapet och i museernas arkiv och samlingar. Kvar finns skrifterna och föremålen, kyrkorna och klosterruinerna som med fantasins hjälp tar oss bakåt i tiden.

Romanen har också blivit film och i landskapet finns de vackra miljöer som valts till inspelningen.

Följ med på en rundtur i Arns fotspår. Vi har valt ut besöksmål av stor historisk betydelse för upptakten till det svenska riksbildandet och som samtidigt utgör Arns viktigaste vistelseorter.

Anja Praesto

I nådens år 1150 föds Arn Magnusson.

Efter de första levnadsåren i barndoms-hemmet på Aranäs gård hamnar han i Varnhem vid foten av Billingen. Av munkarna formas han till en Kristi stridsman och tempelriddare i det Heliga landet. I tre böcker av Jan Guillou får vi följa Arn på hans väg genom livet. Svensk filmindustri har också filmatiserat berättelsen med inspiration från platser och originalföremål från Västra götaland

I »Arvet efter Arn« fortsätter den historiska berättelsen. I fokus står Birger Magnusson – rikets siste jarl.

»I Arns fotspår« är också titeln på en foto- och faktabok om svensk medeltid - en fantasins och kunskapens resa med spännande fördjupningsmaterial om Götalandskapen.

I det tidiga medeltidssamhället är Skara centralort både för kyrkan och för kungamakten. Det är en »storstad« med runt 700 invånare och stadens gränser markeras med en hög gärdesgård av stolpar, träslanor och jordvallar. Låga bostadshus av trä trängs med verkstäder, fähus och visthusbodar. Man bor trångt och stanken av gödsel och avfall är påträngande. Skillnaden mellan stad och landsbygd är inte så stor, man har boskap och odlar enklare grödor på små jordlotter.

Men vid sidan av odlandet blomstrar såväl handel som hantverk och Skara är en mötes- och marknadsplats. En marknadsdag uppvisar en brokig skara av köpmän, bönder och hantverkare men också munkar, kyrkans folk, barn, gycklare och djur. I vimlet och sorlet hörs främmande

sånger och nya instrument som tillsammans med handelsvarorna kommit till Skara från kontinenten via Lödöse. När kungen är i stan bor han på borgen Gälakvist.

På stadens högsta punkt ligger domkyrkan. Kyrktornen som reser sig över staden markerar centrum och är riktmärke för besökaren.

Det är i nådens år 1150 som romanen inleds. Domkyrkan ska invigas och här får fru Sigrid, Arns mor, sin uppenbarelse att skänka godset Varnhem till cistercienserna.

Nästan 900 år senare, i advent år 1999, invigs domkyrkan återigen. Detta efter en omfattande renovering för att möta nya generationer och nya århundraden.

1100-talet

1200-1300-talet

1596-1719

1723-1729

1810-1872

1894-

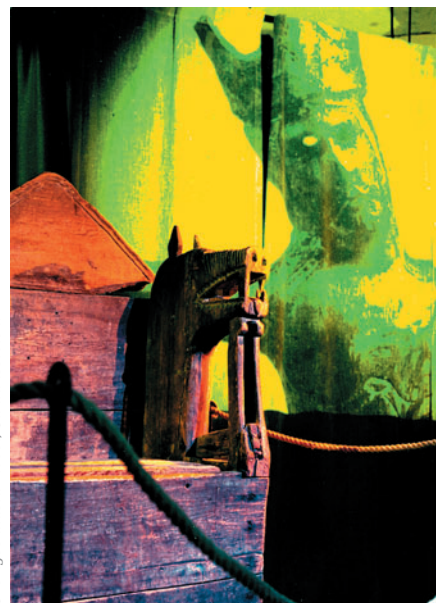
Det var vid Tiburtiusmässan, den dag som räknades som sommarens första dag och då isarna gick upp i Västra Götaland. Så många människor som denna dag hade aldrig varit församlade i Skara ty det var inte vilken mässa som helst som skulle genomföras. Den nya domkyrkan skulle äntligen invigas. UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Dagens domkyrka är en mäktig katedral i gotisk stil, uppförd av sandsten från västgötabergen. Kvar från 1000-talet är bland annat en unik krypta, ett sista vilorum för de första biskoparna. Kyrkan har sedan byggts om i olika omgångar efter bränder och vandalisering. Samlingen av sigill från medeltida biskopar och vackra glasfönster bidrar till kyrkans atmosfär.

Men domkyrkan ligger inte längre på stadens högsta punkt. 900 år senare har staden »vuxit ikapp«. Lager av gödsel, förmultnat avfall och rivna hus ligger staplade på varandra, sekel för sekel. Dagens gator och torg vilar på närmare tre meter tjocka kulturlager, som med sina gamla sopor lär oss mycket om de medeltida stadsbornas levnadsvillkor. Gatunätet från den här tiden är i princip bevarat till våra dagar. Gatunamn som Tullportagatan och Gråbrödragatan avslöjar något av stadens historia.

Historien om det tidiga samhället beskrivs på Västergötlands museum i utställningen »Skara i medeltid«. I fokus står medeltidsstaden Skaras storhetstid, ett maktcentrum i Svearikets begynnelse.

Sveriges äldsta möbel, Sunstakstolen.

Biskopssigill

TURISTINFO

Västergötlands museum: 0511-260 00.
Maj-sept öppet alla dagar, vardagar 10-17, helger 12-17, övriga året ti-sö samt kvällsöppet onsdagar.
Sommaröppet i domkyrkan: dagl kl 10-19. Övriga året: må-sö 10-16, to 10-19.
Sommarvardagar sång och visningsgudstjänster. Ring 0511-265 00 eller 265 29 för information.
Kråks Vårdshus: 0511-211 07.
Skara turistbyrå: 0511-325 80.

MERA ATT LÄSA »Skara, del I« Skara Historiekommitté, »Skara i medeltid« Skrift nr 22 från Skaraborgs länsmuseum.

Stor julotta skulle detta år hållas i Husaby kyrka som var kungskyrka. Någon kung skulle dock inte visa sig där, ty kung hade västgötarna värt sig mot. Men till Husaby skulle lagman Karle, som var den förnämste mannen i Västra Götaland, komma. Därför skulle också folkungarna fira sin julotta i Husaby och inte i den egna kyrkan Forshem. UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Vid foten av natursköna Kinnekulle ligger Husaby. Redan på långt håll ser man de mäktiga tornen från Husaby kyrka resa sig. Tidiga spår vittnar om att Husaby var en plats med särskild betydelse för det blivande svenska riket. Med ett dop som ändrar historien inleds en allians mellan kyrka och kungamakt som utgör grunden för riksbildandet. Det är Olof Skötkonung som enligt traditionen låter sig döpas här och därmed blir Sveriges första kristne konung.

Husaby kyrka är en av landets allra märkligaste kyrkor och första domkyrka. Dagens byggnad uppfördes på 1100-talet av välhuggna sandstensblock, lämningar antyder att det tidigare funnits en stavkyrka i trä. Utanför ingången finns två gravmonument från tidig medeltid.

Nordost om kyrkan ligger Sankt Sigfrids källa. Möjligen var det just här som Olof Skötkonung döptes av den engelske missionären Sigfrid. Därför har detta också blivit en av traktens mest kända och besökta historiska platser.

På den plats där kungsgården kan ha legat, ligger idag resterna av Husaby biskopsborg, uppförd i slutet av 1400-talet. *Det är här på kungsgården i Husaby som romanen Arn blir förförd av Algot Pålssons dotter Katarina. När han senare ska öva julsånger i Husaby kyrka är det första gången han träffar Algots andra dotter Cecilia och ljuv musik uppstår på mer än ett sätt...*

TURISTINFO

Tusen år av kristen tro firades i Husaby år 2000
Besök gärna tusenårsaltaret som byggdes till minne av tusenårsfirandet nedanför Pilgrimsgården. Härifrån går också en pilgrimsled, bl a till Forshem.

Bokning av gruppbesök i kyrkan på pastors-expeditionen i Husaby tfn. 0511- 34 31 41

Turistbyrån Lidköping: 0510-200 20
Hembygdsföreningens café: 0511-581 68, 0511-34 31 12

MERA ATT LÄSA: »I spåren av kungens män« och »Tusenårsresan« av Maja Hagerman, »Husaby kyrka« av Stig Antbring, »Palatset som blev en borg« av Jan-Bertil Schnell.

Kamsmycke

De hade druckit julöl på Arnäs i den stora varma stensalen med stockeldar och aldrig hade livet synits så gott. Vid julottan nere i Forshem kunde Arn utan blygsel visa sin stolthet över vad han låtit bygga och även att han själv var avbildad i sten ovanför kyrkporten som den som skänkte Gud nycklarna till kyrkan under ett tempelriddarkors. UR RIKET VID VÄGENS SLUT

Forshem står med en unik medeltida kyrka som är ett begrepp i Sveriges historia. Kyrkan är tillägnad den Heliga Graven i Jerusalem. Äldsta delen är långhuset från mitten av 1100-talet. Främst är kyrkan känd för sex olika stenreliefer.

Med den kristna tiden och det nya samhället kom kunskapen att bygga i nytt material: sten. Runt om i trakten uppfördes romanska stenkyrkor. Kinnekulle blev en arena för dagbrott och verkstäder. Hit kom alla Skaraslätts kyrkbyggare för att hämta sandsten och kalksten till sina byggen. Med tiden har kyrkorna blivit ombyggda men kvar finns bildverken – sten är evighet.

Tre av relieferna i Forshem skildrar passionshistorien och någon sägs vara ett självporträtt på stenmästaren själv. Men vem var han, mannen med hacka, mejsel och klubba? Vi känner inte namnet på denne skicklige bildhuggare, som var så efterfrågad i Västra Götaland och vida

omkring att han också fick uppdraget som stenmästare vid domkyrkan i Skara. Vi kallar honom Forshemsmästaren eller Skaramästaren. Det är inte otroligt att en av bilderna föreställer kyrkans donator från borgen Aranäs, enligt romanen således en avbild av självaste Arn Magnusson.

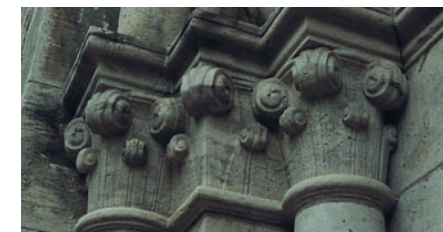
På 1760-talet omskapades Forshems-kyrkan till en korskyrka och kring den finns en värdefull miljö med bland annat prästgården från 1790 och ett annat gästgiveri.

TURISTINFO

Kyrkan öppen dagligen
Oktober-april kl 8-16
Maj-september kl 8-20
Guidning enligt beställning: 0501-420 10
Pilgrimshärbärge finns vid prästgården
Härifrån går också en pilgrimsled, bl a till Husaby.
Stenmuseum öppet dagligen 8-20
Turistbyrån Lidköping 0510-200 20
Turistbyrån Mariestad 0501-75 58 50

MERA ATT LÄSA

»Forshems kyrka« av Jan Svanberg och Barbro Westrin.
»Folkungar och korsridbare« av Bo J Theutenberg.

Sedan sänkte Knut sin röst och förklarade vad som skulle ske. I Skara hade de köpt många kunskaper, men viktigast från en man som för kort tid sedan lämnat Karl Sverkerssons tjänst på Näs. De hade fått veta att när ingen fara fanns på Näs, som nu när isarna varken bar eller brast, tog Karl Sverkersson varje morgon före allt annat en kort vandring ner till stranden för att vara för sig själv.

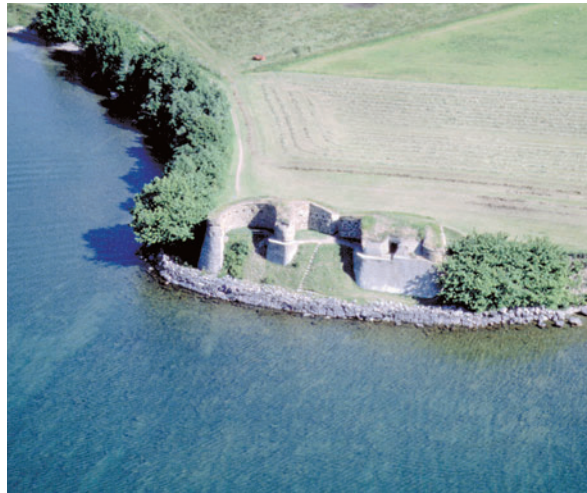
UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Det fanns knappast någon plats som låg mera centralt i 1100-talets Sverige än Visingsö i Vättern. Ön ligger mitt emellan de båda Götalandskapen och var det dåvarande rikets maktcentrum. Kungarna och deras följen vistades ofta på borgen vid Näs, som var vår första riksborg. Den uppfördes troligen under 1150-talet och var snarare en statusmarkering – ett residens – än en försvarsanläggning.

Borgen är främst förknippad med Sverkersätten, men även den Erikska ätten höll hov här periodvis. Fyra kungar uppges ha avlidit på ön, bland dem Magnus Ladulås.

Verklighetens dramatik återfinns i romanen om Arn, där Arn får bevittna mordet på Karl Sverkersson, en verklig händelse som ägde rum 1167.

I början av 1300-talet var Visingsös storhetstid över och som kungligt residens ersattes Visingsö-borgen successivt av Stockholm slott. Borgen försvinner ur historien 1318, även bokstavligen då den sakta börjar rasa ned i Vättern. Idag återstår några få delar i ruiner.

Visingsö har också ett omfattande gravbestånd från järnåldern och för den medeltidsintresserade är ett besök i Brahekyrkan och Kumlabý kyrka ett måste. Remmalagen, de öppna hästskjutsarna, är ett populärt transportmedel på ön.

TURISTINFO

Gränna-Visingsö turistbyrå: 0390-40193, 0390-41010.
Jönköpings länsmuseum: 036-301800.

MERA ATT LÄSA:

»Visingsöartiklar. Tolv artiklar om Visingsö från bronsålder till medeltid.« Jönköping 2000.
»Gränna-Visingsö historia.« av Grennfelt, Kraft, Lindqvist och Rydén. Stockholm 1980.
»Skogshistorien på Visingsö« av L. Kardell. Jönköping 1997.
»Det nära förflutna. Om arkeologi i Jönköpings län.« Småländska kulturbilder 1997. Jönköping 1997.

Medanför Askeberga gamla fingsplats där Tidan gjorde en brant sväng låg rastplatsen. Fler skutor låg redan halvt uppdragna vid stranden och det blev stor uppståndelse bland roddare och rastplatsens folk när den folkungska ägaren herr Eskil kom.

UR RIKET VID VÄGENS SLUT

En av Västergötlands mest uppmärksammade fornlämningar är skeppssättningen i Askeberga. Skeppssättningen, även kallad Raness stenar, byggdes under järnåldern (ca 400–500 e Kr). Raness stenar är 55 m långa och landets näst största efter Ale stenar i Skåne.

Monumentet har 24 gigantiska stenblock på tiotals ton vardera. De måste ha transporterats långa sträckor, eftersom det inte förekommer så stora block i trakten. Arbetet att föra hit och resa stenarna har krävt en stor arbetsinsats av många personer. Det betyder att de måste ha levt i ett välorganiserat och skiktat samhälle.

Kanske är Raness stenar uppförd som grav eller minne över en storman som styrde över området.

Askeberga är platsen där Arn låter uppta halvsyskon och allierade i sin ätt.

TURISTINFO

Skeppssättningen ligger vid en biväg väster om Tidans samhälle. Norr om Skövde. Turistcentrum Skövde: 0500-446688. Nordväst om Askeberga finns Lugnås med koppling till cisterciensermunkarna. Guidningar i kvarstensgruvan.

MER ATT LÄSA

»Arkeologi i Skaraborg« av Gerhard Flink.

Fad än Sigge och Örm hade tänkt sig om hur det skulle vara att komma fram till drömmarnas Forsvik och söka efter herr Arn själv så spräcktes alla deras planer genast av allt det de fick se. Kanske hade de väntat sig ett stort hus med snidade drakhuvuden vid taknockarna där riddar Arn red på tunet med sitt blixtrande svärd omgiven av unga män och pojkar som försökte göra som han. Vad de kom till var en by med fyra gator, ett vimmel av folk som alla tycktes springa om varandra i bråds- kan och ett surr av främmande tungomål. UR RIKET VID VÄGENS SLUT

Historien om Forsvik går genom sekler. Orten ligger utmed Göta Kanal 10 km nordväst om Karlsborg. Namnet kommer efter den gård som legat på platsen sedan medeltiden. Redan då användes vattenkraften i forsen till att driva en kvarn och en såg.

På 1400-talet övergick Forsviks gård genom donationer till Vadstena kloster på andra sidan Vättern. Forsvik levererade virke och järn till klostret, som då höll på att byggas. En ny kvarn, såg och vattenhammare anlades av klosterfolket och detta var början till det blivande Forsviks Bruk.

Från 1600-talet var Forsvik ett järnbruk som under 1800-talet ersattes av gjuteri, mekanisk verkstad och träsliperi. Gjuteriet lades ner på 1970-talet men alla äldre bruksbyggnader står kvar.

Industriemiljön i Forsvik är en av landets äldsta och den är väl bevarad och upp- rustad så att man i detta levande museum lätt kan sätta sig in i stora delar av Sveriges industrihistoria.

I romanen bosätter sig Arn i Forsvik när han återvänder efter sin tid i det Heliga landet. Det är också här som hans »son- son«, Birger Magnusson, känd som Birger jarl, får växa upp med en mycket kunnig »farfar«. Och det beryktade Forsvikska ryt- teriet utbildas på denna plats.

TURISTINFO

Forsviks Bruk är sommartid öppet dagligen, 0505-188 40. www.forsvik.com
Här finns utställningar, bl a utställningen »I Arns tid«, sommar-teater och ett varierat mu- sikutbud. Dessutom arrangeras guidade vis- ningar och ångbåts-turer. I varvet kan man följa rekonstruktionen av Hjulångaren Erik Nordevall II. I nära anslutning till Forsviks Bruk finns vandrarhem och Forsviks Mat & Café. Karlsborgs Turistbyrå, 0505-173 50.

MERA ATT LÄSA

»Bruksbilder« - boken om Forsvik av Bo Bremsjö och Lars Bergström.
»Forsviks bruk och släkten Tham« av Ingemar Wikenros
»Forsvik. Ett bruk i Sverige« av Eric Julihn

Och då var det som om det mörknade över slagfältet vid Lena av ett stort svart moln som först steg och sedan sjönk mot de anstormande danska ryttarna och det ven och fjöt i luften som om tusen tranor lyft samtidigt. När den första salvan pilar slog ner i den framstormande danska hären var det som om en Guds näve av järn hade drabbat den rakt uppifrån. UR RIKET VID VÄGENS SLUT

Slagen vid Lena och Gestilren har satt djupa spår i vår historia. Kanske var stri- derna som utspelades här i början på 1200-talet det avgörande för bildandet av riket Sverige.

Lena blev så småningom Kungslena och är en kulturhistoriskt intressant miljö med kyrka, herrgård och palatsruin vid byn.

Enligt traditionen uppfördes Kungslena kyrka av kung Erik Läspe och Halte i mit- ten av 1200-talet till minne av slaget vid Lena. Här möttes de erikska och sver- kerska ätterna 31 januari 1208, ett slag där den erikska styrkan vann en stor seger. Två år senare återkom Sverker med sin här från Danmark, men den här gången vann Eriks kungahus definitivt den långa striden mot Sverkers. I detta slag, vid Gestilren 1210, stupade nämli- gen kung Sverker.

Kanske vanns denna seger mycket tack vare den nya militära teknik som förts in – bepansrat rytteri, dvs riddare samt hand- bågsskyttar. Vid den här tiden bar ryttaren ringpansarskjorta, hjälm och sköld.

I slaget vid Gestilren stupar i romanen flera av Arn Magnussons närstående, bland annat sonen Magnus Månesköld.

Ett stort monument av granit har rests nära kyrkan till minne av slaget vid Lena. Vid vägkorset i Varv några kilometer söder om Kungslena står en minnessten över slaget vid Gestilren år 1210.

I vägskälet finns ett originellt vägmärke som kallas Granne Påle, tillverkad i trä och grant bemålad. Originalet från 1902 finns på Turbinhusön i Tidaholm.

På bergssluttningen ovanför Kungslena by ligger ruinerna från Lena palats, uppförd av Birger jarl. Grunderna till huset ligger till största delen under jord och syns därför inte. De undersökningar som gjorts tyder på att palatset inte varit en befästning utan en högre ståndsbostad, en murad palats- byggnad från senare 1200-tal.

TURISTINFO

Tidaholms Turistbyrå tfn. 0502-60 62 08. För guidningar kontakta Rosa Qvist på tfn. 0502-440 70

MERA ATT LÄSA

»Kungslena kyrka – en kyrkostudie« av Sofia Bruto.
»Dimbobygden 1997, slaget om Gestilren« av Birgitta Ingvar-Nilsson.
»Birger Magnusson den siste jarlen« Väster- götlands museum.

Det vackraste av alla klosternamn hade ett munnekloster som låg i den södra delen av Västra Götaland. Gudhem hette det och var tillägnat Jungfru Maria. Klostret låg på en höjd och därifrån kunde man se det blånande berget Billingen och, om man ansträngde sig bara något, de två tornen på domkyrkan i Skara. Norr om Gudhem blänkta Hornborgasjön dit tranorna kom om våren innan gäddorna börjat leka. Runt klostret låg gårdar och åkrar och små dungar av ekskog. Det var ett mycket fridfullt och vackert landskap som alls inte förde tanken till mörker och barbari. UR TEMPELRIDDAREN

Livet i Gudhems kloster ter sig både kargt och fridfullt. Innanför klostermurarna är livet hårt uppstyrt av sång- och bönestunder. Reglerna är stränga och brott mot dessa bestraffas. Här är kallt och dragigt och särskilt vintrarna är svåra att uthärda. Men klostret är också en källa till nya kunskaper och insikter och nunnorna lär sig nya språk och hantverk.

Klostret grundades vid mitten av 1100-talet med kung Karl Sverkersson som initiativtagare. Gudhems storhetsperiod inföll på 1200-talet, då det gynnades av kung Erik Eriksson, i historien känd som Läspe och Halte. Hans änka drottning Katarina donerade gods och guld år 1250 som möjliggjorde uppbyggandet av den klosteranläggning och klosterkyrka, vars ruiner vi kan se idag. Drottning Katarina dog i Gudhems kloster, där hon tillbringade sina sista levnadsår och också ligger begravd. Sen 2006 finns en kopia på drottningens vackra gravhäll.

Det är i Gudhem som Arns fästmo Cecilia får slita hårt i 20 år under Moder Rikissas järnhand. Biskop Bengt förklarar i Skara domkyrka att Cecilia Algotsdotter och Arn Magnusson är bannlysta. »Ingen kyrkans man i hela Västra Götaland får vidare befatta sig med någon av dessa två i sådant som rör den kristna gemenskapen. Den enda fristad de kan söka sig är kloster«.

TURISTINFO

Klostermuseum med unika fynd från utgrävningar, Drottning Katarina's lockhäll samt souvenirförsäljning. Café och Klosterträdgård. Öppet helger och påsk under april 11-17, maj - aug dagligen 11-17 samt sept - okt. helger 11-17. Gästhem Cecilia året runt. Bokning 0703-84 04 39. Gudhems Kyrka öppen sommartid mån-fre 9-19, lör-sön 11-19, övriga året öppet under kontorstid. Guidning beställs på 0515-72 00 11. Ytterligare information fås på: www.gudhem.se Falköpings Turistbyrå 0515-77 70 50, www.falkoping.nu Härifrån går också en pilgrimsled, bl a till Varnhem.

MERA ATT LÄSA: »Gudhems klosteruin« av Stig Roth »Boken om Gudhem« Red. Hilding Johansson »Gudhems Kloster« av Jan-O.M. Karlsson »Kvinnorna runt Birger Jarl« i Birger Magnusson- den siste jarlen

När en högättat kvinna vid namn Sigrid donerade stormannagodset Varnhem till cistercienserna var detta munkordens chans att bygga det som skulle bli det medeltida Sveriges största munkkloster. Det byggdes åren 1150-1260 efter förebilder i Frankrike och Tyskland. Placeringen av klostret var idealisk. Platsen låg enskilt, bland fina marker för odling och bete, bland skogar för timmer och vilt. Berget Billingen gav sten till klosterbygget, rent vatten och vattenkraft.

Klosterinnevånarna var uppdelade i två grupper: prästmunkar och lekbröder. »Ora et labora«, bed och arbeta, är klosterordens ledstjärna, vilket sammanfattar livet vid klostret.

Varnhem är platsen där Arn föddes och fostrades. Han placeras i klostret som »oblat«, det vill säga barn i Guds tjänst. Detta är ett offer av föräldrarna Sigrid och Magnus, och ett tack till Herren som genom ett mirakel låtit Arn återuppstå från döden.

Av bröderna i klostret får Arn kunskaper i språk, filosofi och teologi, men även praktisk skicklighet som smide, sjukvård, odling och byggteknik.

Strax före Bartelsmässan, den brådsta skördetiden och då också hockarna skulle slaktas i Västra Götaland, såg Arn hur Varnhems kyrktorn växte upp i fjärran, först otydligt som bara någon egendomligt knotig eller förtorkad eller av blixten slagen trädtopp mitt inne i den frodiga ekdungen, sen helt tydligt.

Han kände inte igen kyrktornet från sin barndom, det var inte det som rörde honom. Men han visste att där inne låg hans mor begravnen, henne som han varje kväll talade till i sina böner... Fylld av högtidlighet red han in genom klosterporten... UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Varnhem är gravplats för den erikska kungaätten med bland andra Birger jarl med maka. Dessutom finns här greve Magnus Gabriel De la Gardies grav. Vid en stor restaurering 1918-23 återskapades kyrkans medeltida karaktär. Senare års utgrävningar intill klosterruinen har blottlagt en kyrka vars gravar kan dateras till sent 800-tal.

TURISTINFO

Nyöppnat klostermuseum 2007. Kyrkan och klostermuseet är öppna dagligen i april 11-16, maj-augusti 10-18, september 11-16. Entrépriser till Klosterstaden: Vuxen 40 kr. Barn 7-16 år 10 kr. Barn under 7 år fritt. Familj högst 100 kr Grupper: 20-39 deltagare 25: -/person. Över 40 deltagare 20: -/person (guide och chaufför gratis) Skolelever alla stadier 10: -/person. Skolelever från Skara pastorat/kommun - fritt inträde (guidning ingår) Bokning: 0511-265 34 Härifrån går också en pilgrimsled, bl a till Forshem.

MERA ATT LÄSA

»Varnhems kloster, kyrkan - ruinerna - museet« av Jan O.M. Karlsson och Ragnar Sigsjö. »Furstebilder från Folkungatid« av Jan Svanberg. »Ritus Cisterciensis« av H. Johansson. »Varnhems klosterkyrka« av R. Edenheim och I. Rosell.

Alla götars ting skulle hållas utanför kungsgården vid Axevalla.
Kung Karl Sverkersson stod på Axevallas murkrön samman med sina närmaste män och såg folkungarna och den erikska ätten rida tillsammans mot tingsplatsen. Det var som att se ett stort blått hav komma, ty folkungarnas färger var blått och silver och den erikska ättens blått och guld. UR VÄGEN TILL JERUSALEM

Den karga Axevalla hed var exercisplats för Skaraborgs och Västergötlands regementen från tidigt 1700-tal till 1900-talets mitt. På heden, som hålls öppen genom bete, växer ljung, backtimjan och enar. Från de fria vidderna har man utsikt mot Billingen och Valle. Heden används bland annat för vandring och ridning. I närheten ligger lämningar av Axevalla Hus från 1200-talet, som var det starkaste fästet i medeltidens Västergötland.

Det är här, vid en plats som kallades Tre vägars möte, som Arn vinner tvekampen mot Emund Ulvbane i en strid för att rädda sin fars liv och ättens heder. Arn blir en legend genom att skona hans liv – men hugger handen av sin motståndare.

TURISTINFO

Från Pansarmuseet i Axvall utgår promenadstigar i omgivningarna bl a till Axevalla Hus. Se Axevalla Hus från sjösidan. Guidad tur med flotte kan beställas: 0511-621 09. Mera tips i området: Turistbyrån Skara: 0511-325 80.

MERA ATT LÄSA

»Borgar och befästningar i det medeltida Sverige« av Christian Lovén.
»Axevalla Hus, svenskt medeltidsfäste och säte för västgötakungarna« av Georg Friberg och Björn Lippold.

Yxa medeltid

Kungens eriksgata hade gjort en omväg från den vanliga vägen. Efter att man passerat Jönköping hade man gått mot Eriksberg, kungens födelseplats och också den plats där hans far, som nu allt oftare omtalades som helige Sankt Erik, hade fötts och där erikarna byggt sin kyrka med de vackraste väggmålningar i Västra Götaland. UR TEMPELRIDDAREN

Eriksbergs socken och dess medeltidskyrka har genom århundradena haft ett traditionsbundet samband med den medeltida erikska kungaätten. Det anses att socknen varit födelseort för denna mäktiga kungaätt och att en av dess mest legendomspunna gestalter, Erik den Helige (Erik Jedvardson), på sitt arvegods lät uppföra den gamla kyrkan, av kärlek till sin hembygd, och såsom ättens familjehelgedom.

Denna 1100-talskyrka, som också använts som magasin och tidvis varit rivningshotad, är idag pietetsfullt restaurerad och har många intressanta inventarier, till exempel ett medeltida relikskrin (kopia) och ett altare, som troligen funnits i kyrkan redan från början. Väggmålningarna från 1100- och 1200-talen är fortfarande skönjbara och är bland de äldsta i sitt slag som bevarats i vårt land. Främst märks två konungagestalter försedda med dubbel glo-

ria. I mitten av kyrkan finns en relikgömma och i koret finns en säregen himlatrappa. Utanför kyrkan står en minnessten över kung Knut Eriksson, rest 800 år efter hans död 1196.

Det är här i Eriksberg utan skydd av stenmurar och väpnade män som Knut Eriksson, konung och i romanen Arn's gode vän, lever sina sista dagar.

TURISTINFO

Kyrkan öppen dagligen kl 8–20.
Kyrkan och historiska platser i trakten visas efter överenskommelse, 0515-430 24.
Här finns också Prästgården med kaffe, hembakt och olika temautställningar. Förbokning hos Eriksbergs Kultur- och Intresseförening: 0515-430 09.
Turistinformation Kommunhuset Herrljunga: 0513-170 00.

MERA ATT LÄSA:

»Medeltida kyrkmålningar i gamla Skara stift« av Viola Hernfjäll.

n timme hade gått och alla folkungar satt upp och red sakta fram mot portarna på Ymseborg som öppnades för dem när de var inom ett pilskotts avstånd. De red in på tunet, ställde upp sina hästar på rad och väntade. UR RIKET VID VÄGENS SLUT

Ymseborg byggdes i slutet av 1100-talet. Denna tornborg, på sin klippa högt över sjön Ymsen, skulle komma att bli skådeplatsen för många bittra inbördes släktrider, konspiration mot kungen och gruvlig hämnd. I mitten av 1200-talet ägdes Ymseborg av Filip Knutsson, son till kung Knut Långe. Filips bror Holmger Knutsson avrättades genom halshuggning 1248 efter ett misslyckat uppror mot den nye jarlen Birger Magnusson och kung Erik Eriksson (Läspe och Halte).

När man skulle välja en ny kung efter Erik Erikssons död 1250 så var Filip på Ymseborg en av huvudkandidaterna. Kungavalet slutade dock med att Birger jarls minderårige son Valdemar blev kung, bara 12 år gammal. Därmed gick kungamakten till Bjälboätten i Östergötland där den kom att stanna länge. Filip var hämndlysten efter broderns avrättning och den rivaliserande Bjälboättens maktövertagande. Han fortsatte att intrigera mot kungen och smida hämndplaner. För hans del ledde det bara till halshuggning. Filips söder, Johan och Birger Filipsson ärvde då borgen och fortsatte att vara aktiva i flera uppror mot

kungamakten. Det mest kända, som ägde rum år 1278, ledde till att kung Magnus Ladulås tröttnade. Johan och Birger togs tillfånga vid ett besök på borgen Gälakvist i Skara och fördes till Stockholm för halshuggning. Ymseborg konfiskerades av kungen och när släkten sedan fick tillbaka egendomen år 1282 hade borgen jämnats med marken. Rebellfästet Ymseborgs stormiga historia var därmed till ända och borgen byggdes aldrig upp igen.

Ymseborg hade försvaret koncentrerat till ett fyrkantigt stentorn högst upp på en uppskjutande bergsklack med milsvid utsikt. Fortfarande kan man se grundmuren till det 10x10 m stora tornet. Uppe på berget finns också brunnen som än idag håller vatten till ca 3 meters djup.

TURISTINFO

Turism & Resecentrum Töreboda: 0506-101 30.

MERA ATT LÄSA

»Ymseborg«. Akademisk avhandling översatt från latinet av Nils J. Drysen. Inledning och kommentarer av Sven Blomgren.
»Medeltida borgar i Västergötland« av Rune Ekre.
»Västergötlands medeltidsborgar« av Rune Ekre.
»Borgar och befästningar i det medeltida Sverige« av Christian Lovén.
»Gårdarna kring sjön« av Erland von Hofsten.

Medeltida svärd

ung Sverkers män var så upphetsade att de för sent upptäckte dånet från de blåklädda ryttarna som kom mot dem knä vid knä och med vällda lansar. Folkungarna krossade allt framför sig på väg in i Älgårås. UR RIKET VID VÄGENS SLUT

Efter Knut Erikssons död år 1195 utses Sverker till kung mot löftet att någon av Knuts söner senare skulle få ta över efter Sverker. Eftersom den svenska medeltidshistorien är fylld av bittra tronstrider mellan rivaliserande stormannaätter, verkar det som man nu faktiskt har kommit överens. Snart står det emellertid klart att Sverker inte alls har för avsikt att låta kungakronan lämna släkten. Den erikska ätten samlas då till överläggningar på Älgårås kungsgård 1205.

Släktmötet på Älgårås kungsgård får ett abrupt slut då eriksätten överrumplas av kung Sverkers trupper den 15 november 1205. I striden dödas tre av Knuts söner men en av dem, Erik Knutsson, lyckas undkomma och ta sig till Norge.

Slaget vid Älgårås utgör startpunkten på en mycket blodig uppgörelse om kunga-

kronan mellan de erikska och sverkerska kungaätterna. Erik Knutsson samlar kraft under sin exil i Norge. Han återvänder till Västergötland och möter Sverker och hans lierade danska stormän i slaget vid Lena 1208 och slutligen i slaget vid Gestilren 1210. Sverker dör och Erik övertar kungakronan.

Älgårås kungsgård brändes ned i samband med slaget. Var gården låg är idag okänt, men enligt traditionen i bygden skall den ha legat 2000 steg öster om kyrkan. Några systematiska efterforskningar har ännu inte gjorts.

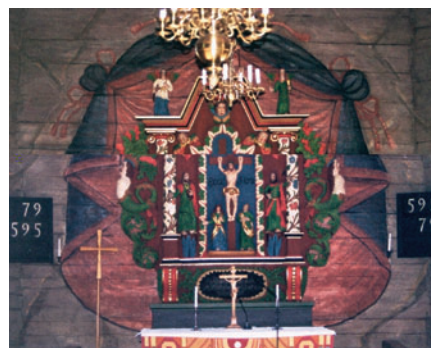
Älgårås kyrka är den äldsta träkyrkan i Västergötland. Kyrkan har sitt ursprung i medeltidens senare del men har fått sitt nuvarande utseende genom senare tillbyggnader.

TURISTINFO

Turism & Resecentrum Töreboda: 0506-101 30.

MERA ATT LÄSA

»Älgårås kyrka« av Erland Lagerlöf.
»Hova-Älgåråsbygden« 1978, 1981, 1990.
»Hova-Älgårås. Gränsbygd i norra Skaraborg« 1973.

Bjälbo

Bjälbo kyrka är en högst märklig byggnad. Den uppfördes troligen under 1100-talets senare hälft kanske på initiativ av Birger Brosa, som var farbror till den mer kände Birger jarl. Tornet till kyrkan, daterat till 1220-talet, är ett imponerande exempel på medeltida byggkonst i Sverige. Traditionen berättar att Birger jarls mor Ingrid Ylva bott i tornet.

I Bjälbo planerar Arn tillsammans med sin farbror Birger Brosa hur ätten ska styra kampen om makten.

TURISTINFO

Mjölby/Skänninge Turistbyrå arrangerar guidningar av Bjälbo kyrka: 0142-850 03.

Vreta kloster

Ett benediktinerkloster grundades förmodligen här redan omkring 1100 och var under medeltidens första hälft det förnämsta nunneklostret i landet och det äldsta i Sverige.

En händelse som väckte stort uppseende vid denna tid var när kung Sverkers dotter Helena blev bortrövad från klostret av riddaren Sune Folkesson. I detalj beskrivs händelsen i en lång folkvisa Vreta klosterrov» på 66 verser.

TURISTINFO

I kyrkan intill klosterruinen finns ett litet museum: 013-636 58. För mer information kontakta Linköpings Turistbyrå: 013-20 68 35

Skänninge

Skänninge är en av Östergötlands äldstastäder. Den var under tidig medeltid enviktig och central plats. Här hölls bla ett stort kyrkomöte 1248 – Skänninge möte –under medverkan av Birger jarl. Skänninges betydelse dalade något mot slutet av medeltiden efter att Vadstena blivit enviktig och ledande plats. Namnet Skänninge nämns första gången 1178 och betyder »de som bor vid Skenaån«.

TURISTINFO

Mjölby/Skänninge Turistbyrå arrangerar stadsturer i Skänninge: 0142-850 03

Alvastra kloster

Vid Ombergs sydspets ligger ruinerna av ett gammalt kloster. Klostret anlades 1143 av cisterciensermunkar från Frankrike, hitkallade av kung Sverker d.ä. och hans drottning Ulfhild. Vid Gustav Vasas reformation på 1500-talet drogs klostret in till kronan och sten från klostret användes senare som byggnadsmaterial till Vadstena slott.

Framför högaltaret fann man vid en undersökning den Sverkerska konungagraven. I ett gravkor från 1300-talet invid kyrkan har Ulf Gudmarsson, heliga Birgittas man, legat begravd.

TURISTINFO

Alastra är idag en kulturmiljö. Varje år arrangeras Alastra krönikespel »Makten och härligheten«. Vadstena och Ödeshög anordnar guidningar i området: 0143-315 70 eller 0144-351 67.

Ulfåsa

På en udde vid sjön Boren ligger ruinerna av en borganläggning som troligen byggdes under 1200-talets senare hälft. I romanen får Ingrid Ylva Ulfåsa i morgongåva.

TURISTINFO

Motala Turistbyrå/Upplevelse Motala arrangerar guidade turer vid udden under sommaren (söndagar): 0141-22 52 54

Linköping

Staden Linköping var påfallande liten under den tidiga medeltiden, både Skänninge och Söderköping var större, men snart blev Linköping en betydelsefull plats med katedralen i centrum. 1287 räknas som året för stadens grundande.

I romanen är Arn första gången i Linköping när Sverkrar och folkungar förenas i blodet genom Magnus Månesköld och Ingrid Ylvas giftemål. Arn och Cecilia till bröllopet med oro men lämnar det i fred och försoning med Sverkrarna.

TURISTINFO

Östergötlands Länsmuseum: 013-23 03 00. Slotts- och Domkyrkemuseet anordnar guidade turer: 013-12 23 80. Linköpings Turistbyrå: 013-20 68 30.

Vadstena

Vadstena gård var en av Bjälboättens gårdar och där uppfördes på 1200-talet det ännu delvis bevarade sk. Bjälboättens palats. Den heliga Birgitta fick kungsgården med betydande markområden som donation av kung Magnus Eriksson och hans drottning Blanka 1346. Hon byggde senare om palatset till kloster. År 2003, vid den heliga Birgittas 700 års jubileum, invigdes Sancta Birgittas klostermuseum här.

Runt klostret växte stadsbildningen Vadstena fram. Vadstena fick sina stadsrättigheter av unionsdrottningen Margareta år 1400.

TURISTINFO

Vadstena Turistbyrå erbjuder guidade visningar i och utanför staden: 0143-315 70. Pilgrimscentrum erbjuder kortare och längre pilgrimsvandringar, kurser, seminarie, andhämtning etc: 0143-105 71. Sancta Birgitta klostermuseum: 0143-100 31. Klosterkyrkan: 0143-298 50.

